19. Попова З. Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д.Попова, И.А.Стернин. – Воронеж: Истоки, 2001. – 191.

20. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – 328.

21. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке. Монографічне видання / Олена Олександрівна Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488.

22. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Нина Федоровна Талызина. – М.: Изд-во Моск. Гос. Ун-та, 1975. – 343.

23. Талызина Н.Ф. Формирование познавательной деятельности учащихся / Нина Федоровна Талызина. – М.: Знание, 1983. – 96.

24. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М.Фіцула. – К.: Академвидав, 2010. – 456. – (Серія «Алма-матер»).

25. Хомський, Ноам. Роздуми про мову / Пер. з англ. / Ноам Хомський. – Львів. Ініціатива, 2000. – 352.

УДК 811.111:165.194

Голощук С.Л.
(Львів, Україна)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ БАЖАННЯ В АНГЛОМОВНОМУ СПОНУКАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена розгляду мовних засобів вираження концепту БАЖАННЯ з позиції когнітивно-дискурсної парадигми. Здійснюється аналіз даного концепту на основі синонімічного розширення ключового слова та аналізу контексту, в якому номінується досліджуваний концепт.

Ключові слова: *волевиявлення, концепт, вербальна репрезентація, спонукальний дискурс.*

Статья посвящена рассмотрению языковых средств выражения концепта ЖЕЛАНИЕ с точки зрения когнитивно-дискурсной парадигмы. Проводится анализ данного концепта с учётом синонимического расширения ключевого слова и анализа контекста, в котором данный концепт номинируется.

Ключевые слова: *волеизъявление, концепт, вербальная репрезентация, побудительный дискурс.*

The article deals with the verbal means of the representation of the concept WISH while considering the cognitive and discourse perspective. The given concept is analyses in terms of its synonymic broadening and context examination in which it is nominated.

Key words: *declaration of intention, concept, verbal representation, directive discourse.*

Інтенсивний розвиток когнітивно-дискурсної лінгвістики обумовлений спрямованістю сучасних досліджень на поглиблене вивчення проблем декодування ментальних

© *Голощук С.Л., 2012*

процесів у ході когнітивного моделювання дискурсів різножанрової типології. Оскільки когнітивна наука тісно пов'язана з глибинними механізмами інтелектуальної діяльності людини, її свідомістю, мисленням, інтуїцією, то, у першу чергу, її цікавлять проблеми формування і представлення знань як спектру уявлень, що стосуються підсумків пізнавальної діяльності людини й результатів усвідомлення нею предметного досвіду. Одним із важливих завдань постає вивчення процесів пізнання світу в їхньому зв'язку з мовою. Досліджуючи питання співвідношення концепту і дискурсу, А.М. Приходько стверджує, що дискурс є немислимий поза концептосферою з її стабільними концептополями і ситуативно мінливими концептосистемами, а концептосфера, що безперебійно постачає йому лінгвокультурний матеріал, – без дискурсу [1: 121]. Дослідження особливостей актуалізації концептів у дискурсі відкриває можливості до моделювання структури останнього, оскільки дискурс є одночасно середовищем функціонування концептів та інструментом їхньої реалізації [1: 120]. **Актуальність** обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пошуку адекватних шляхів інтерпретації тих одиниць, які репрезентують елементи свідомості людини. Філологічні дослідження мовних засобів вираження концепту БАЖАННЯ актуальні тому, що вони допомагають адекватно відтворити нову грань когнітивно-дискурсної парадигми, висвітлюючи взаємозалежність представлених у дискурсі знань від способу їх мовної репрезентації учасниками взаємодії.

Мета. Враховуючи важливість проблеми розуміння реалізації процесів волевиявлення, у даній статті здійснюється аналіз концепту БАЖАННЯ в англомовному спонукальному дискурсі.

Об'єктом дослідження даної статті обрано лексикографічні джерела та фрагменти сучасних англомовних художніх творів.

Концепт є базовою когнітивною сутністю, що дає можливість пов'язати смисл із ужитим словом і не ототожнюються з поняттям як набором необхідних і достатніх ознак, що відповідають вимогам істинності та позбавленні будь-яких емоційно-оцінних відтінків через їхню абстрагованість [2: 182]. *Поняття* й *концепт* – дві сторони одного феномена ментальної сфери: поняття відрізняється більш високим рівнем об'єктивованості, логічності, істинності; концепт є орієнтованим на поняття як на свій інваріант. С.А. Жаботинська розглядає концепт як основу для формування *мовної картини світу* – системи вербалізованих знань [3: 4]. Поєднання мовних і когнітивних характеристик концепту зумовлює інтегрування семантичного й когнітивного підходів до його вивчення [4: 5]. На сучасній стадії розвитку лінгвістики такий підхід робить концепт гнучкою, універсальною структурою, здатною реалізуватися у дискурсах різної типології.

Реалізація процесів мислення відбувається за допомогою мовних одиниць, котрі мають формальне вираження та виявляють особливості мислення учасників спонукання, їхні думки та вміння їх висловлювати. Світ впливає через органи почуттів на свідомість людини і на основі цієї взаємодії та її результатів будуються мисленнєві моделі реального світу. Реалізація матеріального вольового акту, відзначає О.Р. Лурія, актуалізується за допомогою внутрішнього мовлення людини, яке виконує роль засобу і вказує на те, що необхідно зробити і як спрямувати свої дії [5: 140]. Процес виникнення мисленнєвої моделі волевиявлення починається з бажання. Бажання спонукати когось до виконання певних дій є характерним для мовної особистості. Бажання досягти певних результатів існує "в кожному моменті процесу відбиття" (С.Л. Рубінштейн), оскільки завжди включає примусовий компонент (див: [6: 112]).

Перед тим, як здійснити волевиявлення ініціатор взаємодії зазнає впливу від зовнішньої чи внутрішньої суб'єктивної ситуації, яка формує у нього бажання змінити існуючу реальність. На основі вивчення ірреального бажання дослідниця Панчишина Т.А. зводить поняття "бажання" до наступних універсальних складників, які вирізняють його серед інших мотивів поведінки: 1) усвідомлення об'єкта задоволення потреби (того, що може задовольнити бажання); 2) позитивна емоційна модальність; 3) стимулюючий характер; 4) віднесеність до початкових етапів вольового акту (є спрямованість на певний об'єкт, але відсутнє чітке уявлення про шляхи реалізації задуму) [7: 6]. Наведені властивості даного поняття демонструють його психологічну основу та дають можливість одержати вагомі дані про когнітивні особливості мислення учасників спонукального дискурсу.

Оскільки концепти існують і функціонують в лінгвокультурному просторі не ізольовано і не хаотично, а в чітко заданих рамках своєї системної організації [8: 27], виникає необхідність проаналізувати характеристики концепту БАЖАННЯ. Когнітивний ракурс розгляду лексем, що вербалізують концепт БАЖАННЯ в сучасній англійській мові, умотивовується загальною орієнтацією когнітивної парадигми на одночасне вивчення значення та знання. Концепт БАЖАННЯ, як і будь-який інший концепт, виражає сукупність вербальних і невербальних засобів, що експліцитно чи імпліцитно ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст. Концептуальні характеристики виявляються через значення мовних одиниць, що репрезентують цей концепт, їхні словникові тлумачення, мовні контексти. З цією метою ми проаналізували доступні мовні засоби репрезентації концепту БАЖАННЯ в системі мови та мовлення.

В англійській мові семантику бажання репрезентують лексеми *wish, desire; longing, hunger; itch (for); lust (for), will, want, request, inspiration, aspiration*. За даними Англо-українського словника укладеного М.І. Баллою, спостерігаємо, що бажання належить до таких тематичних груп як *бажання, побажання; воля, наказ; прохання; бажане, предмет бажання* (*wish, greeting; will, order; request; thing desired*), а також до їх підгруп, позначених словами *амбіція, прагнення, надія, тяга, голод, туга, розпуста, лібідо, жадання, статевий потяг* (*ambition, aspiration, hope, craving, hunger, yearning; lechery, libido, lust, sex driver*) [9; 10]. У словнику English Dictionary for Advanced Learners упорядники наводять наступні словосполучення *if desired, heart's desire, leave a lot to be desired* [11: 413]; *without wishing, wish for, wish smth on, wish list, death wish* [11: 1797]. Додаткові лексичні поєднання зустрічаємо в Oxford Dictionary and Thesaurus, зокрема *best (good) wishes, wish fulfillment, wishing well, the wish is father to the thought* [12: 1803]. Таким чином, вважаємо, що основу концепту БАЖАННЯ складають слова *wish-desire*, аналіз яких виявив їхнє відповідне семантичне значення для актуалізації латентного бажання.

Проведений нами аналіз лексикографічних джерел виявив, що зазначені лексеми характеризуються синонімічним зв'язком: 1) "*wish*" – *desire, longing, want, yearning; aspiration, hankering, hope, inclination; whim, will; bidding, entreaty, request;* 2) "*desire*" – *ambition, aspiration, hope, wish; craving, hunger, longing, yearning; lechery, libido, lust, orexis, sex driver.* Додамо також, що значення "*wish*" в словниках пояснюється за допомогою слова "*desire*", і навпаки: "*desire*" – *is a strong wish to do or have smth* [11: 413]; "*wish*" – *a desire, or strong feeling that you want to have smth or do smth* [11: 1796].

Проте, на думку англійського лінгвіста С. Талоч, "*wish*" і "*desire*" не можуть цілковито взаємозамінюватись. Дослідниця вважає, що "*desire*" відрізняється від "*wish*" тим,

що позначає незадоволене палке бажання, статеве жадання та хіть [12: 392]. "*Wish*" пояснюється як бажання, прохання та прагнення. Слід зауважити, що "*desire*" асоціюється із невисловленим, внутрішнім бажанням, в той час як "*wish*" позначає як внутрішнє, так і озвучене бажання і навіть побажання. Окрім цього, зазначені лексеми розрізняються за ступенем градації: "*desire*" позначає більш сильніше бажання на відміну від "*wish*".

Аналіз контекстуального використання зазначених слів також виявляє зазначені С. Талоч відмінності. Наведемо приклад: *Her fantasies were as romantic now as when she was adolescent, and as erotic as when she had been a 'love woman', and were of herself, herself now, and this was because, embraced by Bill, she had felt his desire for her so strongly announce itself* [13: 140]. Статевий потяг головної героїні виражається формі латентного бажання за допомогою лексеми "*desire*". Контекстуальні слова, що супроводжують цю лексему (*romantic fantasies, adolescent, erotic, 'love woman', embraced by*) інтенсифікують її дію. Синонімом до даного значення є слово *lust.*

У наступному відрізку спонукального дискурсу простежуємо взаємозамінне вживання лексем "*wish*" і "*desire*". Завдання слуги (адресат-ретранслятор) полягає у передачі волевиявлення свого господаря (спонукувач) полоненій дівчині (спонукуваному), котре номінується як бажання (*wishes*). Беручи до уваги збентеженість слуги щодо передачі досить тонкого бажання (*delicate task*) свого господаря, намагаючись його озвучити він замінює лексему *wish* на *desire* і навпаки: *wish => desire => wish => desire*: *The valet coughed. To him fell the delicate task of transmitting to me his master's wishes. – 'My master - '... – A stick fell in the grate. He lost his place in his speech, began again. – 'My master has but one desire.'... – 'He wishes only – '– Now, in the face of my impassivity, the valet twittered, his ironic composure gone, for the desire of a master, however trivial, may yet sound unbearably insolent in the mouth of a servant and his role of go-between clearly caused him a good deal of embarrassment* [14: 49]. У цьому контексті слід зазначити і те, що бажання позначене лексемою *desire* є проявом лише одного бажання, про що свідчить кількісний числівник *one* (*one desire*). Сукупність конкретних бажань виражається лексемою *wishes.*

Як бачимо з цих прикладів, наведених вище, лексема *desire* означає незадоволене бажання та сексуальний потяг, на відміну від лексеми *wish,* що позначає бажання, прохання та волю. Однак у дослідженні концепту БАЖАННЯ ці відмінності не відіграють суттєвої ролі, оскільки визначальною характеристикою цього концепту вважаємо наявність внутрішньої готовності до здійснення певних дій, котрі б змінили існуючу ситуацію. Отже, аналіз словникових тлумачень зазначених слів дає змогу виявити такі змістові ознаки концепту БАЖАННЯ в англійській концептосфері, як: бажання, побажання; воля, наказ; прохання; бажане, предмет бажання; жадоба, пристрасть, прагнення.

Факт конкретизації змісту бажання не має суттєвого впливу на перебіг СД, оскільки саме бажання є тією рушійною силою, котра уможливлює реалізацію спонукального дискурсу.

Проведений нами аналіз художніх текстів дає підстави зробити висновок про те, що ключовими словами-репрезентантами концепту БАЖАННЯ в англійській мові виступають слова *wish* та *desire*. Цими словами концепт маніфестується у мовленні, тобто за допомогою вказаних одиниць здійснюється базова вербалізація концепту. Ядро концепту БАЖАННЯ реалізує семантика ключових лексем: внутрішнє прагнення змін суб'єктивної чи об'єктивної дійсності. Диференціальними ознаками зазначеного концеп-

ту виступають наступні ознаки: ментальна репрезентація та бажання змін. Ядро поля концепту БАЖАННЯ становлять лексеми *wish* та *desire*; до найближчої периферії концепту належать лексеми *want, hope, will, request.* Дальню периферію концепту БАЖАННЯ утворюють лексеми *aspiration, longing, inclination, lechery, yearning, lust.*

Перспективи дослідження. Підсумовуючи, зауважимо, що проведені дослідження природно не вичерпують усіх варіантів, що виникають при мовленнєвому використанні словникових номінацій концепту БАЖАННЯ в англійській мові, тому розгляд цього концепту у конкретних контекстах може стати предметом окремого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Приходько А.М. Концепт і дискурс у їх співвідношенні / Приходько Анатолій Миколайович // Дискурсні стратегій лінгвістики XXI століття: Збірник матеріалів конференції (укр., англ., рос., нім., фран., польск. мовами) / Укл. А.І. Раду. – Львів : Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 120-122.

2. Полюжин М.М., Венжинович Н.Ф. Концепт як базова сутність // Мовні і концептуальні картини світу. Зб. Наук. Праць. – К., 2001. – № 5. – С. 182-184.

3. Жаботинская С.А. Когнитивная лингвистика: к вопросу об уровнях концептуальных моделей // Вісник Черкаського університету. Філологічні науки. – 1997. – Вип. 3. – С. 3-11.

4. Змійова І.В. Лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації концепту ДОБРО в англійській мові: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10. 02. 04 – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2006. – 20 с.

5. Лурия А. Р. Язык и сознание / Лурия А. Р.; [под ред. Е. Д. Хомской]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – 320 с

6. Психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закладів / [за ред. Ю. Л. Трофімова]. — Київ : Либідь, 2005. – 558 с.

7. Панчишина Т.А. Репрезентація ірреального бажання в синтаксичних конструкціях з кон'юнктивом у сучасній німецькій мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10. 02. 04 „Германські мови" / Т. А. Панчишина. – К., 2001. – 16 с.

8. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістикию. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.

9. Англо-український словник: Близько 120 000 слів. У 2 томах. / Склав М.І. Балла. – Т. 1. — К. : Освіта, 1996. — 752 с.

10. Англо-український словник: Близько 120 000 слів. У 2 томах. / Склав М.І. Балла. – Т. 2. — К. : Освіта, 1996. — 712 с.

11. English Dictionary for Advanced Learners. – Glasgow: HarperCollins Publishers, 2001. – 1824 p.

12. Oxford Dictionary and Thesaurus / edited by Sara Tulloch. – Oxford: OUP, 1993. – 1892 p.

13. Lessing D. Love, Again. – Flamingo, 1997. – 340 p.

14. Carter A. The Bloody Chamber and Other Stories. – Vintage, 1995. – 197 p.